

Znakování s miminky

(zdroj: www.gong.cz, publikováno: 01/09/2011)

„Každé malé dítě touží po komunikaci a po pozornosti svých nejbližších. Chce sdělovat své potřeby, přání, myšlenky, pocity i obavy a strachy. Dejte dítěti, které ještě neumí mluvit, prostředek, kterým s vámi může sdílet svůj jedinečný svět. Tím prostředkem je znakování s miminky.“

Oblíbenou hračkou všech dětí je telefon. Na fotografii Dorotka (15 měsíců) znakuje na tátu, že má novou hračku, TELEFON.

Těmito slovy začíná jedna z úvodních kapitol knížky Jak se domluvit s kojencem a batoletem, kterou vydalo nakladatelství Grada v roce 2008. Její autorkou je speciální pedagožka, poradkyně rané péče a tlumočnice znakového jazyka Terezie Vasilovčíková Šustová. Tereza má dvě slyšící děti, pětiletou Dorotu a tříletou Antonii, a s oběma v jejich kojeneckém a batolecím věku komunikovala také znaky. Budeme si teď spolu povídat o tom, co jim znakování přineslo.

Chtěla jsem se domluvit se svou dcerou ještě před tím, než začne mluvit. Neobjevila jsem nic nového. Jen jsem si všimla toho, čeho si přirozeně všimne člověk, který je v kontaktu s neslyšícími dětmi neslyšících rodičů. Pokud jsou neslyšící děti raného věku obklopeny znakovým jazykem, mají často obsáhlejší aktivní znakovou zásobu, než mají slyšící děti slyšících rodičů aktivní zásobu slovní.

Proč tomu tak je?

Protože ovládat mluvidla je pro dítě velmi náročné. Mnohem snazší je ovládat pohyby celého těla, pohyby rukou a nohou. A vývoj pohybových dovedností probíhá právě od velkých svalů až k těm nejmenším – tedy ke svalům mluvidel. Ve věku jednoho roku dítě začíná dělat první krůčky, rukama obratně manipuluje i s velmi drobnými předměty, otáčí stránky v knize. V tomto věku je ale aktivní slovní zásoba slyšícího dítěte slyšících rodičů obvykle pouze několik základních slov. Před tím, než se nám narodila první dcera, jsem se tedy rozhodla, že nebudu čekat až na její první slovo. Chtěla jsem jí nabízet gesta a pohybové symboly, které by mohla v komunikaci s námi používat do té doby, než začne dobře ovládat svá mluvidla.

Od kolika měsíců jste začala s dcerkou komunikovat znaky a jak jí to šlo?

V těhotenství jsem se těšila, jak Dorotě začnu první znaky nabízet už od prvních dnů našeho společného života. Ale vše bylo jinak. Dorota byla velmi uplakané miminko. Celý den jsem se snažila ji utěšit, a sama to přežít (smích), a na nějaké znakování jsem skutečně neměla ani myšlenky, ani energii. Když bylo Dorotě osm měsíců, přestala být bezmocným miminkem (už ležla, posadila se), pláč ustal a já jsem si konečně mateřství užívala. Dorota si první komunikační pohybové symboly vytvářela stejně jako jiné děti úplně sama. Například si mnula pěstmi oči, když byla unavená. Na to jsem navázala opakováním jejích gest a tím, že jsem jí začala cíleně nabízet první znaky.

Jaký byl „váš“ první znak?

Prvním znakem bylo SVĚTLO. Asi za tři týdny od chvíle, kdy jsme jí znak začali nabízet, začala Dorota tento znak aktivně používat (bylo jí 9 měsíců). Jen připomínám, že obě naše dcery slyší. Znakem jsme podpořili naši mluvenou řeč směrem k Dorotě a později k Antonii. Dorota byla hodně pozorná, ráda sledovala okolí a znaky zapojovala do komunikace rychle a s radostí. A o to nám šlo. Dorota měla radost z toho, že se s námi domluví. A my jsme překlenuli období, kdy toho děti chtějí tolik sdělit, ale chybí jim k tomu prostředek, protože ještě neumějí dobře artikulovat mluvenou řeč. Dorota samozřejmě nepoužívala znaky pro vše, co nám chtěla sdělit. Pokud měla v aktivní slovní zásobě odpovídající slovo, kterému jsme rozuměli, znak jsme jí ani nezačali nabízet (například slova máma, táta, ham, bú, haf a mnoho dalších). Nebylo to třeba. Mnoho znaků si Dorota v průběhu následujících šestnácti měsíců vytvořila sama.

Znakujete také s mladší dcerkou?

Ano. Mladší dceři jsme znaky začali nabízet, když jí bylo šest měsíců. První takto cíleně nabízený znak Antonie sama použila v odpovídajícím významu ve věku devíti měsíců (stejně jako starší dcera). Ve věku osmi nebo devíti měsíců produkují často první znaky i neslyšící děti neslyšících rodičů.

Pokračujete nyní v komunikaci znaky, přešli jste třeba od jednoduchých znaků do znakového jazyka?

Tím, že v naší rodině nejsou lidé se sluchovým postižením, nebylo třeba, aby naše dcery rozšiřovaly svůj rejstřík znaků směrem k ovládnutí znakového jazyka. Dcerám jsme nabízeli gesta a pohybové symboly, ke kterým mne inspirovaly nejen znakové jazyky (český znakový jazyk, American Sign Language (ASL), ale i mezinárodní znakový systém a alternativní

komunikační systémy Makaton a Znak do řeči. Základem samozřejmě byla inspirace vlastními gesty malých dětí. Mnoho gest jsem čerpala z nejrůznějších dětských říkanek, které jsou doprovázeny ustálenými gesty. Z těchto říkanek často čerpaly zásobu gest naše dcery samy – a znaky nabízely ony nám.

Jaké znaky vám třeba nabízely?

Například boucháním se pěstí do hrudníku označila Dorota doktora. Inspirovala se říkankou Polámal se mraveneček, ve které doktor klepe na srdíčko. Naše dcery se nevztekaly proto, že bychom jim nerozuměli, ale právě proto, že jsme jim rozuměli (smích). „Ano, já rozumím tomu, že chceš piškot, ale teď je k jídlu polévka. Až sníš polévku, dám ti piškot.“

Kdy děti nahradily znaky slovy?

Dorota začala sama používat první naučené znaky ve věku devíti měsíců. Znaky postupně nahradila slovy do dvou let věku. Jak už jsem se zmínila, Antonie také začala znakovat v devíti měsících. Znaky nahradila slovy do věku patnácti měsíců. Skutečně v tom věku mluvila tak, že jí bylo bez problémů rozumět. Běžně používala v komunikaci dvouslovné (často i tříslovné věty).

Mého manžela, ani naše přátele nepřekvapilo, že jsem Dorotě nabízela jako součást komunikace znaky. Manželovi se komunikace s podporou znaků líbila, protože to fungovalo. Naše dcery mu byly komunikačními partnery o mnoho měsíců dříve, než kdyby čekal, až začnou mluvit. Myšlenka napsat knihu vznikla až v době, kdy byly Dorotě skoro dva roky. Stále víc lidí v našem okolí (nejen přátelé, ale i maminky na dětském hřišti) se mne ptalo, jak znakování se slyšícími dětmi funguje a kde si o tom mohou něco přečíst. Věděla jsem, že na českém trhu žádná taková literatura není. Rozhodla jsem se tedy sepsat takový návod, jak se znakováním s miminko začít, jakým způsobem si znaky vytvářet, kde hledat inspiraci. Součástí knihy je mnoho krátkých příběhů a fotografií naší Dorotky. Antonii jsme v té době ještě neměli. Napsat knihu nebylo vlastně tak složité. Bez pomoci manžela by to samozřejmě nešlo. Já jsem psala (hlavně po nocích). Manžel nejenže se věnoval dětem, ale také přidával příběhy, na které si sám vzpomněl. Nejtěžší asi bylo najít formu pro obrázky do slovníčku.

Ano, knížka obsahuje také poměrně jednoduché, ale názorné obrázky znaků. Čtenář z nich snadno „dešifruje“ vizuální podobu znaku. Kdo je jejich autorem?

Autorem těchto perokreseb je Adam Kovalčík. V knížce je slovníček osmdesáti znaků, které jsou pro čtenáře v podstatě nabídkou, inspirací k vytváření znaků vlastních. Viděla jsem mnoho slovníků znakového jazyka, a proto vím, že pokud je slovník tištěný, jsou perokresby spolu se slovním popisem znaku pro čtenáře nejvíce srozumitelné. Několik týdnů jsme s Adamem hledali věk a výraz postav a většinu obrázků musel mnohokrát překreslit, než jsem byla spokojená. Doteď obdivuji Adamovu trpělivost s tím, co všechno jsem si na něj vymýšlela.

Je o knížku ze strany rodičů či jiných čtenářů velký zájem?

Knihka vyšla na začátku roku 2008 v nakladatelství Grada. V loňském roce byl její čtvrtý dotisk. Takže to vypadá, že o ni čtenáři v Čechách a na Slovensku stále mají zájem. V tuto chvíli se již připravuje i cizojazyčný překlad. Se znakovými slyšícími dětmi se dnes můžete potkat na hřištích, v mateřských centrech, v obchodech ...

Dorotka (16 měsíců) poprvé v životě vidí v zoo živého slona a hned se o svůj zážitek dělí s tátou, který ji drží v náručí. Spojení znaku SLON a překvapení v jejích očích jasně říká: Tak to je ten slon, kterého jsem zatím viděla jen na obrázcích nebo jako hračku? Takhle opravdu vypadá? Takhle obrovský je ve skutečnosti?

Myslíte si, že se znakování s miminky stane módou a rozšíří se mezi rodiči?

Nemyslím si, že by znakování s miminky bylo kdy v budoucnu masovou záležitostí. Mnoho rodičů vám řekne, že jejich dítě stejně bude za pár měsíců mluvit, tak proč by si přidělávali práci. Znakování s miminky ale není práce. Je to dobrodružství a zábava. Je to o tom, že využijete toho, co je pro dítě a i pro vás přirozené a zapojíte to do komunikace. A osobně mohu říci, že to, že jsem si se svými dcerami mohla popovídat o několik měsíců dříve než

kdybych čekala, až začnou mluvit, mne opravdu obohatilo o mnoho společných zážitků. O několik měsíců dřív jsem věděla, co chtějí, co si myslí, nad čím přemýšlejí, o čem se chtějí se mnou bavit a jak vnímají svět kolem sebe. A to přece za to stojí!

Vyučujete někde znakování s miminky? Třeba prostřednictvím nějakého kurzu...?

Nedlouho po té, co v nakladatelství Grada vyšla kniha Jak se domluvit s kojencem a batoletem, jsme zprovoznili naše stránky znakovanismiminky.cz. Náhoda tomu chtěla, že jsem se opět potkala s paní Ladou Chaloupkovou, se kterou jsem se znala již ze Střediska rané péče Tamtam. Lada se věnuje videotréninku interakcí, je odborníkem na komunikaci. Čtenáři knihy mne začali oslovovat s tím, že je kniha zaujala, ale že by se rádi zúčastnili nějakého semináře. S Ladou jsme tedy připravili jednorázové semináře o znakování s miminky, které probíhají v Praze i jiných městech České republiky. Protože já i Lada jsme speciální pedagožky, nezůstalo jen u seminářů o znakování, ale v současné době nabízíme ještě další dva semináře. První je věnovaný dětské hře a vhodnému výběru hraček pro děti raného věku, protože hra se v dnešní uspěchané době stává nesprávně pouze jakousi výplní času v případě, že dítě zrovna nemá zrovna nic lepšího v programu – žádný kroužek nebo podobně. Obsahem druhého semináře je povídání o hranicích ve výchově. Všechny informace o našich seminářích zájemci najdou na našich webových stránkách.

Terezo, jaká jsou základní pravidla pro znakování se slyšícími miminky, která by měli rodiče dodržovat, chtějí-li, aby znakování byl pro jejich děti zábavou? Dají se shrnout třeba do nějakého praktického desatera?

Pokud chcete, aby si dítě vámi nabízené znaky uložilo do paměti a později je samo v komunikaci použilo, je třeba je nabízet ve vhodnou dobu. Vhodnou dobou myslím nejen odpovídající věk, ale i čas, kdy vám dítě věnuje svou plnou pozornost. Když se rozhodnete do znakování s miminky pustit, doporučuji následující postup:

1. vnímejte nemluvená sdělení dítěte

Rozvíjíte tím přirozený zájem dítěte o komunikaci.

2. pozitivně na nemluvená sdělení dítěte reagujte

Gesta dítěte opakujte (zrcadlete), mluvte za dítě, komentujte dění kolem dítěte.

3. respektujte volbu dítěte

Pro některé objekty bude dítě používat dle svých možností pouze znak, pro některé hlas se znakem, pro některé pouze artikulované slovo.

4. zvolte si znak, který chcete dítěti nabízet

Zaměřte se na libé a pozitivní prožitky dítěte, na každodenní rituály (umožní vám znak mnohokrát zopakovat). Zaměřte se na to, co dítě zajímá. Dítě tak bude motivováno znak samo používat.

5. slovo musí být slyšet

Znakování je podpora mluvené řeči nemluvenými (neverbálními, manuálními) znaky. Dospělý, který znaky používá a ovládá mluvenou řeč, vždy používá znak spolu s mluveným slovem.

Děti znaky od slov neoddělují, vnímají systém jako celek a také se snaží o hlasový doprovod.

Znakování s miminky respektuje vývoj dětské řeči a jazyka.

6. znak musí být vidět

Oční kontakt je nedílnou součástí úspěšné komunikace.

7. znak musí patřit k situaci

Pokud dítěti nabízíte nový znak (zejména když se znakováním s miminky začínáte), musíte ho používat ve spojení s konkrétní situací. Nejlépe s takovou, kterou si dítě může samo prožít, osahat, ochutnat či/a ovonět a hlavně která dítě zajímá.

Dítě se musí naučit, že znak a slovo označují totéž (tentýž předmět, totéž zvíře apod.).

8. znak, slovo i vaše mimika musí být v souladu

Dítěti musí být z tónu vašeho hlasu i z výrazu vašeho obličeje srozumitelné, jakým způsobem k němu mluvíte (jestli máte radost, dítě chválíte, zlobíte se, zakazujete).

9. vystavujte dítě situacím, ve kterých lze znak použít

Vylepte na vhodných místech obrázky s odpovídajícími předměty, přizpůsobte repertoár písniček a říkanek, půjčte si od kamarádek vhodné hračky a hry.

10. buďte důslední

Znakování s miminky nesmí být břemenem. Musí to být zábava nejenom pro dítě, ale i pro vás. Proto je vhodné vybrat si pro začátek znaků jenom několik (dva nebo tři – maximálně pět). Abyste znaky nezapomínali v komunikaci s dítětem použít, lze si je vylepit nebo jinak během dne připomenout.

11. pozitivně reagujte na snahu dítěte znaky používat

Dejte dítěti najevo, že mu rozumíte: zrcadlete jeho gesta, komentujte, dítě pochvalte. Pro dítě je nejlepší pozitivní zpětnou vazbou to, že mu dáte najevo, že mu rozumíte (dostane o co si řeklo, rozvinete konverzaci, kterou dítě zahájilo atp.).

12. zapojte do dobrodružství i další osoby blízké dítěti

Znakování s miminky je ideální aktivita pro starší sourozence. I manžel nebo přítel a prarodiče nebo další osoby blízké dítěti brzy zjistí, že to funguje, že se s dítětem domluví. Sami se vás budou ptát, co nového mají s dítětem používat.

13. vymýšlejte, upravujte, přizpůsobujte

Důležité je respektovat vlastní kreativitu dítěte. Brát v úvahu znaky, které dítě samo nabízí vám. Také je třeba respektovat limity dítěte např. v oblasti pohybových dovedností a nesnažit se trvat na znaku, který nabídnete, ale je pro dítě neproveditelný nebo proveditelný jen s obtížemi. Provedení jednotlivých znaků se může měnit a vyvíjet v souvislosti s tím, jak dítě aktuálně vnímá svět kolem sebe, jak se zlepšují jeho pohybové dovednosti. Pokud má dítě sluchové postižení a je vám doporučeno používat v komunikaci s dítětem znakový jazyk, zapojte do komunikace znaky znakového jazyka.

14. buďte trpěliví

Vývoj dítěte probíhá ve skocích. Každé dítě je jedinečné, má své vlastní tempo vývoje v jednotlivých oblastech.

Přestože je třeba mít na paměti tyto pravidla, nezapomínejte na pravidlo nejdůležitější: znakování musí být ZÁBAVA. Dítě je třeba motivovat, zapojit znakování do běžné každodenní komunikace s dítětem, do dětské hry

Terezo, přeji vaší knížce mnoho zdaru a rodičům, kteří si chtějí vyzkoušet úžasné dobrodružství znakování s miminky, mnoho neopakovatelných zážitků.

foto: archiv Terezie Vasilovčik Šustové

autor: **Lucie Křest'anová**